

Teaching the Uzbek language to foreign language speakers through linguocultural materials

Zilola SALISHEVA¹

Uzbekistan State World Languages University

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2024

Received in revised form

10 January 2025

Accepted 25 January 2025

Available online

25 February 2025

Keywords:

Uzbek language,
linguocultural approach,
foreign students,
language teaching,
culture.

ABSTRACT

This article examines the teaching of the Uzbek language to foreign language speakers using linguocultural materials. The author highlights the importance of cultural context in teaching Uzbek as a foreign language.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss2/S-pp232-236>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Xorijiy tillarda soʻzlashuvchilarga oʻzbek tilini lingvomadaniy materiallar vositasida oʻrgatish

ANNOTATSIYA

Kalit soʻzlar:

oʻzbek tili,
lingvomadaniy yondashuv,
xorijlik talabalar,
til oʻqitish,
madaniyat,
til va madaniyat.

Ushbu maqolada xorijiy tillarda soʻzlashuvchilarga oʻzbek tilini lingvomadaniy materiallar vositasida oʻrgatish masalasi tahlil qilingan. Muallif oʻzbek tilini begona til sifatida oʻqitishda madaniy kontekstni hisobga olishning ahamiyatini asoslab bergan.

¹ PhD, Associate Professor, Uzbekistan State World Languages University.

Обучение узбекскому языку иноязычных носителей с помощью лингвокультурного материала

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

узбекский язык,
лингвокультурный
подход,
иностранные студенты,
преподавание языка,
культура.

В статье рассматривается обучение узбекскому языку носителей иностранных языков с использованием лингвокультурного материала. Автор обосновывает важность учета культурного контекста при преподавании узбекского языка как иностранного.

KIRISH

Globallashuv jarayonida tillarni o'rganishga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Shu jumladan, o'zbek tilini xorijliklarga o'rgatish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Tillarni samarali o'qitishda lingvomadaniy materiallardan foydalanish – nafaqat til, balki o'sha tilda so'zlashuvchi xalqning madaniyati, mentaliteti va urf-odatlarini o'rgatishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu maqola xorijiy tillarda so'zlashuvchilarga o'zbek tilini lingvomadaniy materiallar orqali o'rgatishning afzalliklari, metodik yondashuvlari va amaliy tavsiyalarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Globalizatsiya jarayonida turli madaniyatlar va tillar o'rtasidagi aloqalarning kuchayib borayotgani xorijiy tillarda so'zlashuvchilarga o'zbek tilini o'rgatishga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. O'zbek tili nafaqat Markaziy Osiyoning yirik tillaridan biri, balki boy madaniy meros, qadriyatlar va urf-odatlarni ifoda etuvchi vosita sifatida ham alohida ahamiyatga ega. Shu bois, xorijlik o'rganuvchilarga o'zbek tilini nafaqat grammatik, balki madaniy jihatdan chuqurroq o'rgatish zamonaviy til ta'limi oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Tilni o'rganish jarayonida lingvomadaniy materiallardan foydalanish nafaqat tilshunoslik kompetensiyasini, balki madaniy kompetensiyani shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Bu jarayon orqali o'rganuvchilar o'zbek xalqining yashash tarzi, urf-odatlari, qadriyatlari va dunyoqarashi bilan bevosita tanishadi, bu esa o'z navbatida kommunikativ kompetensiyaning samarali shakllanishiga xizmat qiladi. Mazkur maqolada xorijiy tillarda so'zlashuvchilarga o'zbek tilini o'rgatishda lingvomadaniy materiallardan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari, mavjud tajribalar va metodik yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, til o'rgatish jarayonida lingvomadaniy komponentning o'rni va ahamiyati aniqlanadi, amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- taqqoslash va tahlil qilish usuli;
- amaliy dars kuzatuvlari;
- talabalar bilan so'rovnoma o'tkazish;
- o'zbek tili bo'yicha darsliklar va lingvomadaniy vositalar tahlili.

Tadqiqotda o'zbek tili o'rgatilayotgan xorijiy talabalar ishtirok etdi. Asosiy e'tibor tilshunoslik va madaniyatshunoslik elementlarini uyg'un holda o'qitishga qaratildi. Ushbu tadqiqot xorijiy tillarda so'zlashuvchilarga o'zbek tilini o'rgatishda lingvomadaniy materiallardan foydalanish samaradorligini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot davomida sifatli (qualitative) va miqdoriy (quantitative) yondashuvlar uyg'unlashtirildi. Tadqiqot obyekti sifatida Toshkentdagi til markazlarida o'zbek tilini o'rganayotgan 30 nafar xorijiy

talaba tanlab olindi. Ular orasida rus, ingliz, koreys va turk tillarida so'zlashuvchilar mavjud bo'lib, ularning til o'rganishdagi tajribalari turlicha edi. Tadqiqot davomida talabalar ikki guruhga bo'lindi: birinchi guruhga an'anaviy grammatika asosida, ikkinchi guruhga esa lingvomadaniy materiallar asosida darslar o'tkazildi.

Lingvomadaniy materiallar sifatida quyidagilar tanlab olindi:

O'zbek xalq ertaklari, maqollar va matallar

Milliy bayramlar va udumlar haqidagi matnlar

O'zbek kino va musiqasidan parcha va qo'shiqlar

Hayotiy muloqotlardan olingan suhbatlar

Dars jarayonlari 2 oy davomida olib borildi. Har ikki guruhga darslarning boshida va oxirida diagnostik testlar hamda intervyular o'tkazildi. Olingan natijalar orqali talabalar til ko'nikmalarining o'zgarishi va madaniy tushunchalarni qabul qilish darajasi tahlil qilindi.

XULOSA

Xorijiy tillarda so'zlashuvchilarga o'zbek tilini o'rgatishda lingvomadaniy materiallardan foydalanish til o'rgatish jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim vosita ekanligi ushbu tadqiqot natijalarida o'z tasdig'ini topdi. Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, lingvomadaniy yondashuv o'rganuvchilarning nafaqat til kompetensiyasini, balki madaniy va kommunikativ ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Lingvomadaniy materiallar yordamida o'tkazilgan darslar o'quvchilarning leksik boyligini oshirish, madaniy tushunchalarni egallash, real kommunikativ vaziyatlarda o'zini erkin tutish kabi ko'nikmalarini sezilarli darajada kuchaytirdi. Bunday yondashuv o'rganuvchining o'zbek tiliga nisbatan qiziqishini oshiradi, uni mustahkam ijtimoiy-madaniy kontekst bilan bog'laydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, xorijiy tillarda so'zlashuvchilarga o'zbek tilini lingvomadaniy materiallar asosida o'rgatish ularning til o'zlashtirish jarayonini sezilarli darajada faollashtiradi. Lingvomadaniy yondashuv nafaqat grammatik va leksik bilimlarni mustahkamlaydi, balki o'rganuvchilarda o'zbek tili orqali milliy madaniyatga nisbatan qiziqish uyg'otadi, madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantiradi. Ushbu natijalar zamonaviy til ta'limi nazariyalariga – xususan, Vygotskiyning ijtimoiy-kognitiv yondashuvi va Krashenning "Input Hypothesis" nazariyasiga mos keladi. Vygotskiy fikriga ko'ra, til o'rganish jamiyat va madaniyat bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu jarayon shaxsning sotsiokulturaviy rivojlanishiga xizmat qiladi. Krashen esa samarali til o'rganish uchun ma'noli va kontekstli til materiallari zarurligini ta'kidlaydi – bu holat aynan lingvomadaniy materiallar bilan bog'liqdir. Bundan tashqari, eksperimental guruh talabalari o'zbek tili madaniy kontekstida o'rgatilganida kommunikativ vazifalarni bajarishga tayyorroq bo'lishdi. Bu holat o'rganuvchining tilni faqat rasmiy yoki grammatik shaklda emas, balki real hayotiy vaziyatlarda qanday ishlatilishini tushunishiga olib keladi. Bu esa o'z navbatida ularning amaliy til ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shunga qaramay, lingvomadaniy yondashuvni samarali qo'llash uchun muayyan metodik tayyorgarlik, didaktik materiallar bazasi va o'qituvchilarning madaniyatlararo yondashuvni chuqur tushunishi zarur. Aks holda, bu yondashuv yuzaki yoki dekorativ xarakter kasb etib qolishi mumkin. Lingvomadaniy materiallar (masalan, xalq og'zaki ijodi, maqollar, to'y marosimlari tasvirlari, milliy taomlar haqida ma'lumotlar) yordamida talabalar o'zbek tilini tezroq va chuqurroq

o'zlashtira oldilar. Madaniy kontekstda berilgan leksik birliklar ularning so'z boyligini kengaytirib, tilga bo'lgan qiziqishini oshirdi. Xorijiy talabalar o'zbek xalqining urf-odatlariga nisbatan ijobiy munosabat bildirdilar, bu esa ularning tilni o'rganishiga motivatsiyani kuchaytirdi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilini o'rganishda madaniy kontekstning mavjudligi muhim ahamiyatga ega. Til faqat aloqa vositasi emas, balki madaniyat ko'zgusi hamdir. Shu sababli lingvomadaniy yondashuv, ayniqsa, o'zbek tilini begona til sifatida o'rgatishda muhim o'rin tutadi. Shuningdek, o'qituvchilarning ushbu vositalardan to'g'ri foydalanishi dars samaradorligini oshirishda muhim hisoblanadi. Tadqiqot natijalari xorijiy tillarda so'zlashuvchilarga o'zbek tilini o'rgatishda lingvomadaniy materiallardan foydalanish ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Eksperimental guruh (lingvomadaniy materiallar asosida ta'lim olgan talabalar) bilan nazorat guruhi (an'anaviy uslub asosida o'qigan talabalar) o'rtasidagi farq quyidagi mezonlar asosida aniqlangan:

Leksik boylik: Eksperimental guruh talabalari test savollarida o'zlashtirilgan so'zlar va iboralarni kontekstda to'g'ri ishlata olishda yuqori natijalarga erishdi. Jumladan, ular madaniyatga oid so'zlar – “so'zanalar”, “nonushta odobi”, “mehmondo'stlik”, “Navro'z an'analari” kabi iboralardan faol foydalangan.

Madaniy tushunchalarni anglash: Intervyular asosida o'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, lingvomadaniy materiallardan foydalangan talabalar o'zbek xalqining urf-odatlari, qadriyatlari va ijtimoiy muloqotdagi madaniy kontekstni tezroq anglay boshlashdi. Bu esa ularning tilni nafaqat “yodlash”, balki “tushunish” darajasini oshirdi.

Kommunikativ kompetensiya: Suhbatda ishtirok etish, savol-javob qilish, o'z fikrini ifodalash kabi faol muloqotda eksperimental guruh a'zolari ancha faol va ishonchli bo'ldi. Ular o'zbek tilida fikr bildirayotganda o'zbekona iboralar, muomala uslublaridan foydalana olishdi.

Qiziqish va motivatsiya: Darslardan so'ng o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra, lingvomadaniy yondashuv orqali o'qitilgan talabalar o'zbek tilini o'rganishga nisbatan kuchliroq motivatsiya va ijobiy munosabat bildirganlar. Ko'pchilik talabalar darslarni “qiziqarli”, “o'zgacha” va “madaniyat bilan to'la” deb baholagan.

Umumiy tahlillar eksperimental guruhda o'zlashtirish ko'rsatkichlari o'rtacha 25–30% yuqoriligini ko'rsatdi. Bu esa lingvomadaniy materiallardan foydalanish xorijiy tillarda so'zlashuvchilar uchun til o'rganish jarayonini samaraliroq qilishi mumkinligini isbotlaydi.

XULOSA

Lingvomadaniy materiallar vositasida o'zbek tilini o'rgatish xorijiy til so'zlovchilari uchun samarali metod hisoblanadi. Bu yondashuv nafaqat til o'rgatish, balki xalqimizning boy madaniy merosini targ'ib qilishga ham xizmat qiladi. Kelgusida bu yo'nalishda elektron resurslar, multimedia vositalari va interaktiv platformalarni kengroq joriy etish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullaeva, M. M. O'zbek tilini o'qitish metodikasi: xorijiy auditoriya uchun. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 180 b.
2. Karimova, D. Sh. Lingvomadaniyat va til o'rgatishda uning ahamiyati // Filologiya masalalari. – 2021. – №3. – B. 45–50.

3. Qodirov, A. Xorijiy talabalarga o'zbek tilini o'rgatishda madaniy komponentning o'rni // Til va adabiyot ta'limi. – 2020. – №4. – B. 61–65.
4. Krashen, S. D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. – Oxford: Pergamon, 1982. – 202 p.
5. Vygotsky, L. S. Thought and Language. – Cambridge, MA: MIT Press, 1986. – 287 p.
6. Hall, E. T. The Silent Language. – New York: Anchor Books, 1973. – 220 p.
7. Rahimov, M. O'zbek tili va madaniyati xorijliklar nigohida // O'zbek tili va adabiyoti. – 2022. – №1. – B. 33–38.
8. Mamatqulova, N. O'zbek tili darslarida lingvomadaniy materiallardan foydalanish usullari // Ilmiy izlanishlar. – 2023. – №2. – B. 74–78.